

EXPORTUL DE CEREALE ÎN POLITICA COMERCIAL-VAMALĂ A IMPERIULUI RUS (1797-1850)

Andrei EMILCIUC

Catedra Istorie Universală

The paper examines the variation of the Russian commercial and custom policy during the period between the Tariffs of 1797 and 1850. In our opinion an important element in the shift between liberal and protectionist approach to external commerce represented the Western Europe countries' policy towards the importation of grain. During this period the cultivation of cereals in the Russian Empire, especially in the South-western regions, became a major source of profit for landlords and state. Thus, the central government had a tendency to adapt its importation tariffs according to the existent ones for the import of grains in major destination countries. We have come to the conclusion that nine tariffs that Russia changed between 1797 and 1850 corresponded, more or less, to the major events on the European grain market: English Corn Laws of 1815, 1828 and 1846, which caused a chain reaction in most countries of the continent.

Problema pusă în discuție în acest articol se încadrează în șirul de subiecte prioritare care considerăm că necesită a fi analizate în cadrul preocupărilor noastre privind rolul portului Odesa în sistemul comerțului european cu cereale în perioada 1794-1853. Pentru a putea integra o problemă relativ îngustă ca aceasta, am considerat oportun, mai întâi de toate, a determina contextul general în care administrația imperială a promovat politica comercială în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Sub noțiunea de *politică comercial-vamală* subînțelegem totalitatea măsurilor întreprinse de instituțiile de stat, care au influențat direct sau indirect, intenționat sau neintenționat asupra dezvoltării comerțului, precum și atitudinea guvernului sau a anumitelor instituții de stat față de comerț. Punem totuși accentul pe ansamblul de măsuri adoptate de instituțiile de stat în vederea reglementării și facilitării exportului de cereale, mai ales prin intermediul taxelor vamale.

Actualitatea problemei propuse în acest articol rezidă în lipsa unui studiu care ar analiza în contextul proceselor general-europene evoluția politicii comercial-vamale a Imperiului Rus privind exportul de cereale. Deși literatura de specialitate înregistrează un număr relativ mare de lucrări consacrate studierii comerțului și politicii comerciale a Imperiului Rus în prima jumătate a secolului al XIX-lea, constatăm lipsa unei abordări exacte a problemei formulate în acest articol. Majoritatea cercetătorilor s-au pronunțat asupra corelației dintre politica comercială, obiectivele politicii externe ale Imperiului Rus și necesitățile dezvoltării industriei naționale. Dintre lucrările care au o tangență directă cu tema noastră de cercetare pot fi amintite lucrările istoricilor S.A. Pokrovski [1], V.A. Zolotov [2] și V. Tomuleț [3].

Limitele cronologice corespund, în fond, tarifelor vamale ruse pentru comerțul european – 1797 și 1850. Primul, protecționist în esența sa, a fost rezultatul intensificării luptei politico-militare în Europa, iar cel de-al doilea – rezultatul abrogării la 1849 a taxelor protecționiste la importul cerealelor în Regatul Unit. În acest context, considerăm necesar a menționa că între 1797 și 1850 în Imperiul Rus s-au succedat nouă tarife vamale pentru comerțul european. Astfel, tariful vamal din 1797 a fost urmat de tarifele adoptate în 1810, 1816, 1819, 1822, 1826, 1834, 1841 și 1850 [4]. Așadar, urmează să concretizăm în ce măsură a influențat situația pe piața externă de cereale asupra modificărilor atât de frecvente ale taxelor vamale din Imperiul Rus.

Pe lângă obiectivele primordiale, cele ale apărării industriei ruse de concurența mărfurilor industriale străine, apărarea intereselor cercurilor comercial-industriale ruse, asigurarea cu noi piețe de desfacere și de materii prime, politica comercială privind exportul de cereale, promovată de Rusia în anii 1797-1850, trebuia să țină cont de anumite priorități, care urmau să rezolve anumite probleme atât de moment, cât și de lungă durată, precum asigurarea securității alimentare a populației și realizarea obiectivelor geostrategice dictate de condițiile concret istorice.

Astfel, în perioada dintre stabilirea tarifului vamal de la 1797 și a celui de la 1816, exportul cerealelor a fost sistat de mai multe ori. După ce Pavel I a decis apropierea de Franța și încheierea alianței împotriva Angliei, exportul cerealelor a suferit substanțial. Chiar dacă prin Ucazul din 8 februarie 1801 au fost anulate prohibițiile anterioare în comerțul cu Franța [5], au fost impuse interdicții în exportul mărfurilor nu numai în Anglia, ci și în Prusia, aliata acesteia, pentru a preveni tranzitul produselor ruse spre Albion [6]. Prohibițiile

au fost anulate prin Ucazul din 14 martie 1801 al lui Alexandru I, în condițiile ruperii alianței cu Franța [7], între 11 și 14 martie existând o interdicție totală asupra exportului [8]. Ridicarea interdicției exportului de cereale a urmat abia la 24 martie, fiind reconfirmate prevederile tarifului vamal din 1797 [9]. Pentru a încuraja comerțul guberniilor meridionale, prin Ucazul din 1 mai 1803 a fost micșorată cu un sfert taxa vamală la export și import pentru toate porturile din Marea Neagră și Marea Azov [10]. Alexandru I a anulat și interdicțiile impuse arbitrar la exportul cerealelor din portul Arhanghelsk de către guvernatorul militar Ferster [11] și a permis importul prin Dubăsari a porumbului fără plata taxelor vamale cu condiția exportării acestuia prin portul Odesa [12].

Preocuparea pe care o aveau autoritățile imperiale pentru facilitarea exportului de cereale trebuia să țină cont și de necesitățile menținerii securității alimentare interne. Creșterea cererii externe la cereale putea determina o orientare excesivă a producătorilor spre piața externă, prețuri care le depășeau semnificativ pe cele de pe piața internă rusă. În aceste condiții, a fost necesară instituirea grânelor publice care urmau a fi suplinite prioritar pentru ca exportul să fie admis. Chiar și în asemenea condiții prohibițiile au continuat să fie impuse. Astfel, spre exemplu, la 15 iulie 1805 Alexandru I a dispus, în condițiile recoltei joase, interzicerea exportului de cereale din gubernia Volânia [13]. Totuși, și în perioada domniei urmașului lui Pavel I cauza principală a impunerii prohibițiilor la export au reprezentat-o interesele politico-militare de moment. După ce la 21 noiembrie 1806 la Berlin Napoleon I a decretat blocada insulelor britanice, ce obliga țările europene să sisteze comerțul cu Anglia, Alexandru I prin ucazul din 11/23 noiembrie a interzis exportul peste hotare al secarei și făinii de secară prin porturile Mării Baltice, precum și prin punctele vamale de pe uscat ale hotărului vestic [14]. Ulterior, prin Ucazul imperial din 14 decembrie 1806, interdicția a cuprins și porturile Mării Albe, fiind extinsă și asupra celorlalte culturi cerealiere [15]. În timpul războiului din 1806-1812 cu Imperiul Otoman, în Rusia a fost impus, prin Ucazul din 13 februarie 1810, o restricție asupra exporturilor de cereale prin Marea Neagră și Marea Azov, care totuși a fost anulată la 19 mai 1811, deși pacea încă nu fusese încheiată. Aceasta se datora insistenței moșierilor care erau lipsiți de importante venituri obținute în urma acestui comerț [16]. De asemenea, în timpul războiului ruso-francez din 1812 a fost interzis exportul cerealelor prin porturile Liflandei și Curlandei [17].

Un exemplu concludent privind atitudinea pe care o aveau oficialitățile imperiale ruse asupra exportului de cereale până la 1815 îl poate servi preambulul tarifului vamal pentru comerțul european din 1810 prin care cotele procentuale la taxele de import s-au rotunjit până la întregi. Autorii acestuia menționau că politica protecționistă promovată de guvern este determinată de faptul că pagubele pricinuite de import industriei ruse nu se compară cu veniturile obținute din export [18].

Odată cu încetarea acțiunilor militare și anihilarea blocadei continentale instituite de Napoleon I Bonaparte, contextul pieței internaționale s-a schimbat. Prețul la cereale în Europa Occidentală a scăzut substanțial datorită suprasaturării pieței interne atât cu cereale de import, cât și cu cele locale. Necesită a fi menționat faptul că competitivitatea cerealelor ruse pe piața internațională avea un suport dubios. Moșierii ruși, spre deosebire de aceiași landlorzi englezi, niciodată nu făceau calculele costurilor de producere, bazându-se aproape în totalitate pe munca iobagilor. Deci, prețurile la cereale nu țineau cont de principalul aspect al formării lor și, în mare parte, subminau agricultorii și fermierii europeni, care trecuseră la principiile capitaliste de organizare a producției.

Drept rezultat, prin Actul de Import din 1815, Anglia a impus prohibiții substanțiale la importul cerealelor în regat. Importul cerealelor fără plata accizelor vamale se permitea doar atunci când pe piața internă prețul mediu la grâu depășea 80 de șilingi¹ pe quarter², la secară, mazăre și fasole – 53 șilingi, la ovăz – 26 șilingi și la orz – 40 șilingi. Când prețurile erau mai mici, importul era interzis. Indiferent de prețul pe piața internă, cerealele puteau fi admise pentru antrepozitare, dar costurile păstrării erau destul de ridicate. Autorii și promotorii actului estimau că prețul la grâu se va menține la peste 80 de șilingi pe quarter. În perioada de până la 1818, porturile engleze nu au fost închise pentru importul de grâu datorită faptului că prețul acestuia pe piața engleză s-a menținut la peste 80 de șilingi. Ulterior, acesta a scăzut substanțial ajungând să constituie în perioada 1821-1828 în medie 67 șilingi 9 peni [19].

¹ Sistemul monetar britanic este alcătuit din lire sterline, șilingi și peni. Până la trecerea la sistemul decimal la 15 februarie 1971, o liră sterlină avea 20 de șilingi, iar un șiling 12 peni (1 liră sterlină avea 240 de peni).

² *Quarter* (imperial) – unitate de măsură utilizată în Marea Britanie pentru exprimarea capacității produselor solide egală cu 290,78 litri sau 2,9078 hectolitri.

Instituirea restricțiilor la importul de cereale în Anglia a provocat o tendință în lanț în Europa Occidentală. Mai multe state, care odinioară importau masiv grâne din străinătate, au introdus legi similare celor engleze, pentru a limita importurile străine și a proteja producătorii interni. Printre acestea putem enumera Franța, Prusia, Țările de Jos, Elveția, Spania, Portugalia, Suedia și Regatul Sardiniei. Franța, care în 1814 a anulat legile ce restricționau exporturile de cereale, a impus în 1819 restricții asupra importurilor de cereale, permițând importul de grâu doar în cazul când prețurile pe piața internă creșteau în dependență de regiune peste 20, 18 sau 16 franci pe hectolitru. Mai multe cantoane elvețiene au impus după anul 1822 taxe protecționiste la importul cerealelor. Prin legislația din 1815-1825 Spania a încercat și ea să încurajeze exporturile și să descurajeze importurile, în contrast cu perioada 1793-1814 [20]. Aceste politici protecționiste au dominat în anii 20 sec.XIX, determinând o perioadă în care comerțul european cu grâne a intrat în declin.

În condițiile create, Imperiul Rus a încercat să facă unele manevre. Tocmai prin aceasta și se explică faptul că în decursul a zece ani au fost adoptate patru tarife vamale pentru comerțul european: pe de o parte, cele liberale de la 1816 și 1819, iar pe de alta, cele protecționist-prohibitiv de la 1822 și 1826. La stabilirea tarifelor din 1816 și 1819 s-au respectat înțelegerile privind liberalizarea comerțului european încheiate la Congresul de la Viena (1814-1815). Conform tarifului din 1819, au fost micșorate semnificativ taxele de import la mai multe categorii de mărfuri. În plus, la 15 august 1819 portul Odesa a devenit porto-franco conform manifestului din 16 aprilie 1817 [21]. Cu toate acestea, celelalte guverne europene nu au ținut cont de înțelegerile de la Viena.

Situația era cu atât mai gravă cu cât Imperiul Rus nu avea relații comerciale amiabile nici cu Imperiul Otoman, un alt mare importator de cereale. Chiar dacă acesta, prin capitulațiile pe care le-a semnat, realiza importul la tariful fix și extrem de convenabil de 3% *ad valorem*, comerțul bilateral era afectat de discordanțele în plan politico-militar. Controlând strâmtorile Bosfor și Dardanele, Imperiul Otoman a recurs deseori la închiderea acestora pentru vasele comerciale ruse, încărcate în principal cu cereale. Astfel, în anul 1821, odată cu izbucnirea Revoluției grecești, sub pretextul blocării teritoriilor grecești, otomanii au inițiat reținerea și percheziționarea vaselor ce treceau prin strâmtori. Mai multe încărcături au fost confiscate sub diferite pretexte, iar culmea acestor acțiuni a fost atinsă prin introducerea embargoului total asupra încărcăturilor de cereale și a obligației de vânzare a grânelor la un preț fix la Constantinopol. Circa 300 de vase genoveze, care se îndreptau spre Marea Neagră, au fost nevoite să facă cale înapoi. Doar vasele engleze și franceze au fost admise să intre în Marea Neagră [22].

Începând cu anii 20 sec.XIX, Rusia a resimțit șocul prohibițiilor impuse de statele occidentale la importul cerealelor. Ca urmare, cursul fritrederian a fost abandonat și începând cu anul 1821 piața rusă a fost închisă pentru anumite mărfuri industriale de import. Aceasta a generat, mai ales în Anglia, o discuție între părțitorii protejării producătorilor agricoli și promotorii intereselor marilor industriași, care nu-și mai puteau exporta mărfurile din cauza prohibițiilor din state, precum Rusia, impuse ca răspuns la politica engleză privind importul cerealelor. Apare și o altă problemă: datorită faptului că transportarea cerealelor putea dura mai multe săptămâni, negustorii erau foarte precauți atunci când decideau dacă condițiile existente pe piața internă engleză sau franceză erau favorabile importului de cereale. Aceste tergiversări afectau direct populația. Astfel, în 1823 și 1825, au fost introduse unele modificări în legislația cerealiară engleză pentru a preveni situațiile de acest gen [23]. Cu toate acestea, industriașii englezi nu ezitau să înainteze Parlamentului englez petiții în care încercau să demonstreze efectul negativ al menținerii prețului înalt la cereale în Regat. Spre exemplu, la 17 aprilie 1826, Camera Comunelor a examinat petiția Corporației din Londra în care se arăta că produsele manufacturiere engleze erau strâmtorate pe piețele externe din cauza prețurilor înalte. Acestea se datorau salarizării relativ înalte a muncitorilor, ca rezultat al prețurilor înalte la pâine pe piața internă și din necesitatea acoperirii taxelor protecționiste impuse în Rusia și în alte state, după cum sugerau autorii petiției, ca răspuns la interdicțiile la importul cerealelor din Anglia [24].

Pe lângă tarifele vamale, existau și alte restricții ce stinghereau exportul de cereale din Rusia în statele occidentale. Spre exemplu, conform legislației engleze, cerealele de pe continent puteau fi importate în Regatul Unit doar pe vase engleze sau sub pavilionul țării exportatoare. Doar Franța, prin actul bilateral din 1 iunie 1826, deținea dreptul de a transporta pe vasele sale cereale din dominioanele și coloniile engleze în țările străine și din dominioanele franceze în posesiunile britanice [25]. De asemenea, importul cerealelor dintr-un anumit stat putea fi interzis prin decizia regelui, în cazul în care vasele engleze erau impuse la taxe exagerate în porturile aceluia stat [26]. De altfel, pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea în Rusia existau

anumite restricții care provocau nemulțumiri în rândul negustorilor englezi. Astfel, negustorilor străini li se interzicea să achiziționeze mărfuri direct de la producători, ci doar prin intermediul supușilor ruși. Abia la mijlocul anilor 40, pentru a facilita exporturile de cereale peste hotare, negustorilor străini li s-a permis să achiziționeze în cuprinsul Novorosiei produse agricole în aceleași condiții ca și negustorilor ruși [27].

În perioada dintre stabilirea tarifului de import din 1815 și celui din 1828 importul cerealelor în Regatul Unit a fost interzis timp de 135 de luni din totalul de 159 luni [28]. De aceea, către sfârșitul anilor 20, sub presiunea consumatorilor care doreau stabilizarea prețului la grâne pe piața internă, Guvernul englez a modificat politica sa față de importul de cereale străine. Ideea trecerii de la un protecționism prohibitiv total și rigid la unul condiționat de tendințele pieței, prin introducerea unor tarife vamale glisante, era concepută ca avantajoasă atât pentru producătorii locali, cât și pentru importatori, în plus, capabilă să asigure securitatea alimentară a populației.

Sfârșitul anilor 20 și începutul anilor 30 a reprezentat un moment de grea încercare pentru politica comercial-vamală a Imperiului Rus privind exportul de cereale. Mai întâi, Nikolai I a declarat la 14 aprilie 1828 război Imperiului Otoman. Aceasta va determina interzicerea, conform Ucazului din 8 august 1828, a exportului de cereale prin toate porturile Mării Negre și Mării Azov [29], pentru a-l determina pe sultan să semneze cât mai grabnic pacea în condițiile dictate de împăratul rus. De fapt, restricțiile erau menite să lipsească dușmanul de cereale (creându-i dificultăți în asigurarea alimentară a armatei și a populației, lucru ce trebuia să provoace tulburări sociale) și să asigure armata rusă cu cereale suficiente și la prețuri mici pe timpul ostilităților militare.

Anume în aceste condiții Parlamentul englez a adoptat la 15 iulie 1828 un nou act vamal. Conform acestuia, importul grânelor în Regatul Unit se realiza după o scară tarifară prestabilită. Astfel, taxa de import a grâului varia între 42% și 1% *ad valorem* în dependență de prețul acestuia pe piața internă. Pentru orz tariful putea fi doar de 2% *ad valorem*, dar putea depăși și 42% *ad valorem*, iar pentru ovăz putea varia între 3 și 44% *ad valorem* [30]. Sisteme tarifare similare au fost ulterior introduse în Suedia (1830), Franța (1832), Belgia (1834), Olanda (1835) și Portugalia (1837) [31]. În Olanda tariful glisant introdus în 1836 a fost abolit în 1851 [32]. În Suedia tarifele glisante au coexistat cu restricțiile cantitative temporare, dar acestea din urmă au devenit tot mai rare: către 1830 restricțiile de circumstanță au dispărut, deși abolirea tarifelor protecționiste s-a realizat abia în 1855 [33].

În prima jumătate a anului 1830, exportul cerealelor din Imperiul Rus nu a putut beneficia din plin de schimbările survenite pe plan extern. Revolta în provinciile poloneze din 1830-1831, precum și seceta cumplită ce a cuprins guberniile meridionale ruse în 1833-1834, au provocat micșorarea semnificativă a capacității de producție, chiar și sub necesitățile consumului intern. Ca rezultat, la 29 iulie 1833, Nikolai I a aprobat decizia Comitetului de Miniștri privind importul fără accize a cerealelor de peste hotare prin toate punctele vamale de pe uscat și de pe mare ale hotarului sud-vestic [34]. Ulterior, la 13 august 1835, împăratul rus a scutit de plăți suplimentare pentru certificatele comerciale negustorii de ghilda a doua care intenționau să importe de peste hotare până la 1 ianuarie 1836 grăunțoase în valoare mai mare decât li se permitea în conformitate cu legislația [35].

Abia în a doua jumătate a anului 1830 negustorii care exportau cereale ruse au început să caute soluții pentru a se acomoda la sistemul tarifar din statele occidentale. Pentru un profit maxim în condițiile taxelor glisante, cantități semnificative de cereale trebuiau stocate în porturile din apropierea marilor piețe de desfacere, pentru ca să poată fi transportate imediat ce se iveau oportunitățile de export la cote tarifare avantajoase. Deși importul cerealelor pentru a fi depozitate în antrepozite era admis prin legislația cerealieră din Anglia fără plata accizelor vamale, cheltuielile aferente erau destul de mari. Pentru antrepozitia pe o durată de până la trei luni, grâul, orzul și secara erau impuse unei taxe *ad valorem* de 1,5%, între trei și șase luni – 2%, între șase și douăsprezece luni – 2,5%, iar peste douăsprezece luni – 3%. Ovăzul era taxat pentru antrepozitia până la trei luni cu 2,5%, între trei și șase luni – 3%, între șase și douăsprezece luni – 3,5%, peste douăsprezece luni – 5% [36]. Aceasta i-a determinat pe negustori să caute alte locații de antrepozitare, porturile de pe litoralul nord-vestic al Mării Mediteraneene atrăgând atenția negustorilor. Livorno, spre exemplu, principalul port al Toscanei, pe lângă statutul de porto-franco, se bucura și de alte privilegii. Din 12 martie 1822 aici s-a dispus scutirea cerealelor de tranzit (adică transferate direct de pe un vas pe altul fără contract) de la plata taxei vamale de 1% *ad valorem*, a taxei de $\frac{1}{5}$ % *ad valorem* pentru depozitare și a taxei pentru Oficiului Regal de Cereale [37]. În plus, datorită poziției geografice favorabile a portului, Livorno le oferea

negustorilor mai multe posibilități pentru exportul rapid și profitabil al cerealelor, atât în interiorul peninsulei Apenine, cât și în Franța sau în Regatul Unit.

După Pacea de la Adrianopol (1829), un obiectiv principal pentru Imperiul Rus se impune blocarea prin orice metode a exportului de cereale din Principatele Române. Concurența grâului și porumbului din Principate afecta substanțial monopolul rus în comerțul cu cereale din Marea Neagră. Stratagema geopolitică a Imperiului Rus ținea scoaterea Principatelor Române din cadrul problemei orientale, pentru a-și impune protectoratul propriu. Insistența Rusiei a determinat Poarta să confirme statutul distinctiv al Principatelor și să le garanteze o largă autonomie. Deși aparent au avut de câștigat în urma reducerii treptate a prestațiilor obligatorii față de Poartă datorită rușilor, Principatele Române, de fapt, s-au văzut puse în situația în care tot rușii le blocau posibilitățile de a beneficia din plin de drepturile comerciale garantate prin convențiile ruso-turce. Aceasta și în virtutea faptului că Rusia reușise să acapareze de la Imperiul Otoman principalele gârle navigabile ale Dunării: prin Convenția din 1817, – brațul Chilia, prin Convenția de la Akkerman (1826) – brațul Sulina, iar prin Tratatul de pace de la Adrianopol (1829) – brațul Sf. Gheorghe. Problema dunăreană devine o problemă stringentă datorită faptului că acțiunile Rusiei orientate spre blocarea navigației lezau și interesele Imperiului Habsburgic, pentru care Dunărea reprezenta principala arteră comercială.

Administrația rusească de ocupație din Principate a recurs și la restrângerea dreptului acestora de a exporta grâne și alte produse sub pretextul acoperirii necesităților interne. Pe de altă parte, rușii au stabilit în mod ilegal, contrar prevederilor Tratatului de la Adrianopol, care asigurau libertatea comerțului internațional pe Dunăre, taxe de 2-3 taleri pentru orice vas care ieșea în Marea Neagră pe la Sulina. Același Blutte raporta la 22 iulie 1832 ambasadorului englez la Constantinopol, Stratford Cuning, despre situația nesatisfăcătoare ce s-a creat la Galați, unde numeroase vase sosite nu aveau posibilitatea de a încărca produse, fiind nevoite să se îndrepte spre porturile rusești de pe Marea Neagră, în special spre Odesa [38].

În pofida nemulțumirilor exprimate de armatori și echipajele vaselor engleze care s-au confruntat cu mari dificultăți, Cabinetul de la Petersburg a instituit, prin Ucazul din 7 februarie 1836, o stație de carantină pe malul stâng al brațului Sulina, pe insulele Sf. Gheorghe, Ceatal și Letea din Deltă. Sub pretextul aplicării regulilor de carantină, autoritățile vamale, căpitaniile și poliția fluvială rusă căpătau dreptul de a inspecta navele care intenționau să se ridice pe Dunăre spre porturile românești, de a percepe unele taxe pentru remorcare și cabotaj, iar în caz de nesupunere la control, de a reține vasul respectiv, a-i confisca încărcătura și a-l îndrepta forțat spre Odesa [39]. Când a fost cedată de turci, Sulina avea o adâncime medie a cursului navigabil de 12 picioare³, pentru ca la începutul anului 1836 să ajungă la 8 picioare. Un contemporan al evenimentelor scria că un dig impenetrabil se forma la gura râului, iar Rusia adăuga la posesiunile sale și o poartă de fier între Dunăre și Marea Neagră [40].

Cu toate acestea, reprezentanții burgheziei comerciale ruse țineau sub presiune continuă organele de stat. În raportul din anul 1837 *Observații privind comerțul cu cereale prin portul Odesa*, se afirma că negoțul Principatelor dăunează mult portului, în mare parte, în opinia autorilor, din cauza politicii neconcludente a Guvernului. Ca urmare, în anul 1838, președintele Consiliului de Stat K.Toli îi atrăgea atenția ministrului de finanțe E.F. Kankrin că comerțul Principatelor după 1829 a devenit foarte intens, trezind temeri că va aduce daune Rusiei meridionale, mai ales în ceea ce privește comerțul cu cereale [41].

Piața engleză devine în aceasta perioadă principalul catalizator al exporturilor de cereale din Imperiul Rus. Odată cu introducerea gradației tarifare, calcularea mediei de scadență a prețului la cereale pe piața internă engleză a fost abandonată. Taxele au început a fi ajustate săptămânal în baza mediei prețurilor existente pe parcursul a șase săptămâni precedente. Nu se făcea însă distincție de variația volumului de vânzări pe durata celor șase săptămâni; mediile naționale fiind cumulate și împărțite la șase. Aceasta însemna că în unele săptămâni se impunea un nivel de protecție diferit decât dacă taxele s-ar fi bazat pe mediile cantitative, lucru ce ar fi reflectat mai bine situația pe piață. În 1828-1842 au existat doar 21 de cazuri când au fost impuse taxe vamale mai joase și doar 8 cazuri când a fost impus un tarif mai mare, pe când în 1842 și 1849 respectiv 18 și 14 cazuri [42]. Tendințele fritrediriene din Anglia au determinat coborârea în 1842 a barei de preț la grâu pe piața internă la 51 șilingi pentru importul acestuia în Regatul Unit, la care s-a impus un acciz de o liră sterlină. Taxa minimă de un șiling se percepea când prețul grâului pe piața internă depășea 73 de șilingi [43].

³ Picior (Foot, feet) – măsură egală în sistemul metric cu 30,48 cm.

Mulți economiști și oameni politici ai timpului au susținut ideea anulării tarifelor protecționiste la importul cerealelor în Regatul Unit. Discuțiile se axau pe întrebarea dacă aceasta ar determina alte state să-și deschidă piețele interne exporturilor de produse industriale engleze. Opiniile erau contradictorii. Richard Cobden⁴ menționa că timp de cinci ani după abolirea *Legilor Cerealelor* în Europa nu ar mai fi rămas nici un tarif neschimbat după exemplul englez. Archibald Alison⁵ considera că un comerț liber se putea materializa doar prin tratate bilaterale, iar Robert Torrens⁶ propunea taxe prohibitive pentru țările care și-ar fi menținut tarifele protecționiste la mărfurile britanice. Unii economiști considerau totuși că un comerț reciproc liber nu putea exista, deoarece statele străine mai slab industrializate decât Anglia aveau nevoie de taxe protecționiste pentru a nu-și submina economia [44].

La 25 iunie 1846 Camera Lorzilor a aprobat noul *Act de Import* înaintat de prim-ministrul Robert Peel. Conform prevederilor acestui act, abolirea legilor protecționiste din domeniul comerțului cu cereale urma să intre în vigoare de la 1 ianuarie 1849. Până atunci au fost impuse taxe moderate: pentru importul grâului între 7,5 și 20% *ad valorem*, pentru orz între 6,5 și 20% *ad valorem*, iar pentru ovăz între 7 și 22% *ad valorem* [45].

Aparent, susținătorii comerțului liber au avut câștig de cauză în dezbaterile privind impactul liberalizării importului de cereale în Regatul Unit. În SUA, ca urmare a susținerii senatorilor sudiști, apărători ai intereselor plantatorilor, a fost aprobat ca lege la 31 iulie 1846 Tariful Walker care reducea semnificativ taxele vamale din SUA pentru importul mărfurilor industriale [46]. Imperiul Rus a răspuns și el prin adoptarea tarifului vamal din 1850. Același lucru s-a întâmplat și în alte state europene. Franța, Suedia, statele italiene, Olanda și Austria au efectuat modificări în tarifele lor vamale, dar nu realmente în spirit liberal. Deosebirea consta în faptul că acum aceste state au admis, deși cu accize înalte, importul unor produse, anterior interzise categoric pentru import. În Norvegia, Danemarca și Spania au fost efectuate doar foarte puține modificări liberale, iar în Spania s-a purces chiar la mărirea taxelor la unele produse. Tariful Uniunii Vamale Germane (Zollverein) a rămas neschimbat. Tendințele liberaliste în comerțul internațional au eșuat, când în anul 1861 în SUA a fost adoptat Tariful Morill, care a consemnat revenirea la protecționismul de până la 1846 [47]. Veniturile vamale de la importul cerealelor în Anglia au scăzut substanțial, lipsind guvernul englez și de importante resurse financiare. Astfel, în perioada 1849-1855 au fost percepute din importul cerealelor taxe vamale în valoare de 3 282 557 lire sterline, adică aproape de două ori mai puțin față de perioada 1839-1845 [48].

Pe lângă contextul pieței externe, anumiți factori interni au influențat și ei semnificativ politica comercial-vamală rusă privind exportul de cereale. După calculele noastre, în perioada 1825-1850 în Rusia au fost adoptate 113 acte legislative ce s-au referit la cereale. Dintre acestea 13 au vizat prohibirea, reluarea sau confirmarea dreptului exportării cerealelor [49], 18 – facilitarea importului de cereale în anii cu recolte proaste [50], 56 – organizarea și gestionarea magaziiilor de rezervă pentru cereale [51] și 26 – alte aspecte aferente [52]. Aceasta demonstrează elocvent că exportul cerealelor se confrunta cu destule greutăți legate de necesitățile de prevenire a insuficienței cerealelor în virtutea recoltelor joase sau a altor factori. Din acest motiv, statul va căuta să echilibreze cererea pe piața externă cu necesitățile pieței interne de consum.

Un aspect interesant necesar pentru a înțelege în totalitate problema formulată în acest articol îl reprezintă taxele vamale pentru exportul cerealelor. În Rusia exista un tarif vamal diferențiat pentru exporturile de cereale pe cale maritimă și terestră. Dacă conform Tarifului din anul 1797 pentru exporturile pe cale terestră a cerealelor taxele vamale erau mai mari, începând cu Tariful din 1816, situația se schimbă radical, ajungând să nu se mai perceapă nimic conform Tarifului din anul 1850. Iar începând cu Tariful din 1826, se observă o micșorare continuă a taxei vamale. Tariful protecționist din 1822 avantaja exporturile de făină prin reducerea substanțială a taxei vamale la exportul acestui produs în scopul de a încuraja industria morăritului din Rusia. Mai mult decât atât, prin Tariful din 1841 exportul de făină de grâu din Rusia nu mai era taxat nici pe frontiera terestră și nici pe cea maritimă [53]. De fapt, tariful a confirmat o situație existentă, datorită Ucazului din 1 august 1839, conform căruia exportul de făină era scutit de plata taxelor vamale timp de 7 ani, iar comandantii de vase erau încurajați cu premii de 30 copeici timp de primii 4 ani, iar ulterior – de 20, 15 și 10 copeici pentru un butoi de 5-6 puduri [54].

⁴ **Richard Cobden** (1804-1865) – manufacturist britanic, membru al Partidului Liberal englez, care a format alături de John Bright Liga Anti-Corn Law, susținând comerțul liber cu cereale.

⁵ **Archibald Alison** (1792-1867) – avocat și istoric englez, autor al vastei lucrări *Istoria modernă a Europei de la revoluția franceză până la căderea lui Napoleon*.

⁶ **Robert Torrens** (1780-1864) – ofițer în armata engleză, economist politic, membru al Parlamentului englez și proprietarul ziarului *Globe*; este primul care a teoretizat asupra unui tarif optimal.

În concluzie, constatăm că obiectivele politicii comercial-vamale a Imperiului Rus urmăreau atât protejarea producătorilor interni, cât și promovarea produselor proprii pe piața externă. De aceea trebuia căutat un consens în principiile de realizare a intereselor sale comerciale. Nici chiar în cercurile guvernamentale nu exista o părere unică în această privință. Situația era caracteristică și pentru alte state din Europa, care căutau un echilibru între necesitățile dezvoltării agriculturii și ale industriei naționale. Așadar, politica comercial-vamală a Imperiului Rus privind exportul de cereale se datora nu numai factorilor interni, ci și celor externi.

Referințe:

1. Покровский С.А. Внешняя торговля и внешняя торговая политика России. - Москва, 1947.
2. Золотов В.А. Внешняя торговля Южной России в первой половине XIX века. - Ростов, 1963.
3. Tomuleț V. Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale. - Chișinău, 2002.
4. Общий тариф по европейской торговле для таможен Российской империи. - СПб, 1819; 1822; 1826; 1834; 1841; 1850.
5. Полное собрание законов Российской Империи (în continuare ПСЗРИ). Соб. первое, 1800-1801, Том XXVI. - СПб, 1830, №19746, с.524.
6. Prin ucaturile din 9 și 18 februarie 1801. ПСЗРИ. Соб. первое, 1800-1801, том XXVI. - СПб, 1830, №19747, с.525, №19755, с.530.
7. ПСЗРИ. Соб. первое, том XXVI, 1800-1801. - СПб, 1830, №19783, с.584. Alexandru I a fost întronat la 13 martie 1801.
8. ПСЗРИ. Соб. первое, 1800-1801, том XXVI. - СПб, 1830, №19775, с.578, №19783, с.584.
9. ПСЗРИ. Соб. первое, 1800-1801, том XXVI. - СПб, 1830, №19803, с.597.
10. ПСЗРИ. Соб. первое, 1802-1803, том XXVII. - СПб, 1830, №20738, с.573.
11. ПСЗРИ. Соб. первое, 1802-1803, том XXVII. - СПб, 1830, №20832, с.720.
12. ПСЗРИ. Соб. первое, 1802-1803, том XXVII. - СПб, 1830, №20887, с.822.
13. ПСЗРИ. Соб. первое, 1804-1805, том XXVIII. - СПб, 1830, №21835, с.1127.
14. ПСЗРИ. Соб. первое, 1806-1807, том XXIX. - СПб, 1830, №22349, с.863.
15. ПСЗРИ. Соб. первое, 1806-1807, том XXIX. - СПб, 1830, №22396, с.932-933.
16. Золотов В.А. Op. cit., p.35.
17. Семенов А. Изучение исторических сведений о Российской внешней торговли и промышленности (с половины XVII-го столетия по 1858 год). Часть II. - СПб, 1859, с.125.
18. Ibidem, p.131.
19. William Waterston. A cyclopaedia of commerce, mercantile law, finance and commercial geography. - Edinburgh, 1843, p.207; Wray Vamplew. The Protection of English Cereal Producers: The Corn Laws Reassessed // The Economic History Review. - New Series, Aug., 1980. - Vol. 33. - No3. P.383; John Prest A large amount or a small? Revenue and the nineteenth-century Corn Laws // The Historical Journal, Jun., 1996. - Vol. 39. - No2. - P.468.
20. Fairlie S. The Nineteenth-Century Corn Law Reconsidered // The Economic History Review. New Series, 1965. - Vol.18. - No3. - P.566.
21. ПСЗРИ. Соб. 1, т. XXXVI, 1819. - СПб, 1830, №27866, с.257.
22. Золотов В.А. Op. cit., p.37.
23. Waterston William. Op. cit., p.207.
24. The Parliamentary Debates. New Series. Vol. XV. - London, 1827, p.269-270.
25. Robert Ellis. The British Tariff for 1829-1830. - London, 1829, p.50, 263.
26. Robert Ellis. British Tariff for 1832-33. - London, 1832, p.10.
27. Prin ucazul din 17 decembrie 1845: ПСЗРИ. Соб. второе, 1845 год, том XX. - СПб, 1846, №19525, с.208.
28. Mette Ejrnas, Karl Gunnar Persson and Soren Rich. Feeding the British: Convergence and market efficiency in 19th century grain trade, [<http://www.econ.ku.dk/wpa/pink/2004/0428.pdf>], p.7.
29. ПСЗРИ. Соб. второе, 1828 год, Том III. - СПб, 1830, №2218, с.763-764.
30. Robert Ellis. The British Tariff for 1829-1830. Op. cit., p.49; Waterston William. Op. cit., p.209.
31. David G. LoRomer. Merchants and Reform in Livorno, 1814-1868. - Berkeley, 1987, p.43.
32. Waterston William. Op. cit., p.492.
33. Persson Karl Gunnar. Grain Markets in Europe, 1500-1900. Integration and Deregulation. - Cambridge, 1999, p.140.
34. ПСЗРИ. Соб. второе, том VIII, 1833 год, отд.1. - СПб, 1834, №6358, с.446.
35. ПСЗРИ. Соб. второе, том X, 1835 год. - СПб, 1836, №8370, с.925.
36. Robert Ellis. British Tariff. - London, 1845, p.335.
37. David G. LoRomer. Op. cit., p.110.

38. Cernovodeanu Paul. Relațiile comerciale româno-engleze în contextul poticii orientale a Marii Britanii (1803-1878). - Cluj-Napoca, 1986, p.62.
39. Ibidem, p.69-70.
40. Urquhart David. Progress of Russia in the West, North, and South. - Trübner & Co, 1853, p.314.
41. Мунтян М.П. Экономическое развитие дореформенной Бессарабии // Ученые записки Кишиневского университета. - Кишинев, 1971, т.117 (ист.), с.283.
42. Vamplew Wray. Op. cit., p.383-384.
43. An improved and greatly enlarged supplement to Mr. McCulloch's Commercial Dictionary. - London, 1842, p.133.
44. Cheryl Schonhardt-Bailey. The Rise of Free Trade. Vol.I: Protectionism and its Critics, 1815-1837. - London, 1997, p.17.
45. The American Almanac and Repository of useful knowledge for the year 1847. - Boston, 1846, p.318.
46. Scott C. James, David A. Lake. The Second Face of Hegemony: Britain's Repeal of the Corn Laws and the American Walker Tariff of 1846 // International Organization. - Winter, 1989. - Vol.43. - No1. - P.27.
47. Valpy Richard. The Tariffs and Trade of Various Countries During the Last Ten Years // Journal of the Statistical Society of London, Jun., 1863. - Vol. 26. - No2. - P.148-149.
48. Prest John. Op. cit., p.474.
49. ПСЗРИ. Соб. второе, 1825-1850. - СПб, 1830-1851, №218, 760, 1135, 2218, 2772, 3736, 6224, 6684, 9953, 10175, 12592, 18959, 22120.
50. Ibidem, №6358, 6411, 6422, 7554, 7700, 8820, 8370, 8521, 8858, 13574, 14153, 14249, 17295, 18897, 19090, 19118, 19422, 19480.
51. Ibidem, №966, 2386, 2784, 3150, 4807, 4864, 5367, 7272, 7300, 8538, 8782, 8814, 9480, 9504, 9523, 9619, 9938, 10031, 10337, 10466, 10543, 10696, 11095, 11639, 12262, 12317, 12331, 12362, 12744, 12831, 13254, 13556, 13857, 14401, 14528, 14634, 15559, 18154, 19043, 19053, 19106, 19372, 19776, 19893, 20240, 20362, 20991, 21219, 21775, 22214, 22508, 23377, 23456, 24116, 24635, 24704.
52. Ibidem, №2156, 2768, 7034, 8038, 8564, 11709а, 14436, 14755, 15812, 18681, 18851, 19051, 19525, 19650, 19781, 21494, 21605, 21678, 21753, 22181, 22300, 22321, 23054, 23102, 23138, 24296.
53. Золотов В.А. Op. cit., p.90.
54. ПСЗРИ. Соб. второе, 1839 год, том XIV. - СПб, 1840, №12592, 12974.

Prezentat la 05.09.2008